

izvirno znanstveno delo

UDK 908(497.12 Loška dolina)

929 Schollmayer L. H.

prejeto: 27. 3. 2000

Alenka Kačičnik Gabrič

arhivistka, Arhiv Republike Slovenije

SI-1000 Ljubljana, Zvezdarska 1

Henrik Schollmayer Lichtenberg

IZVLEČEK

Henrik Schollmayer Lichtenberg se je zaposlil na veleposestvu Snežnik 15. marca 1884. Poleg zanimanja za svojo stroko je izrazil še vrsto drugih interesov in znanj, pripravljenost na pomoč ljudem v okolici gradu pa mu je prinesla ugled, ki ga v življenju doseže le redkokdo. Vse dogajanje v svoji okolici je pazljivo spremljal in vestno zapisoval in kasnejšim rodovom ohranil bogato pisno zapuščino za proučevanje mlajše zgodovine snežniškega veleposestva in Loške doline.

SUMMARY

HENRIK SCHOLLMAYER LICHTENBERG

Henrik Schollmayer-Lichtenberg employed himself at the Snežnik manor on March 15th 1884. Beside the interest in his branch Schollmayer had various knowledge. Readiness to help local people brought him authority, which not many people reach in their lives. Schollmayer carefully followed all events in his surrounding and accurately wrote them down. Thus he left to the descendants a rich legacy for studying the history of the Snežnik manor and the valley of Loka.

Ključne besede: glavni upravitelj, gozdarstvo, les

Najpomembnejše osebe gospodarskega življenja na veleposestvu Snežnik so bili njeni glavni upravitelji. Vodili so vse delo na posestvu in upravljali graščino. Imeli so pooblastilo za popolno vodstvo posestva in odločanje o njem v imenu lastnika. Ko je Otto Viktor Schönburg Waldenburg kupil posestvo, je za začetek ostal pri njem v službi kar takratni upravitelj, zaposlen na posestvu še v času prejšnjega lastnika dr. Karisa. To delo je tako še nekaj časa opravljal Karel Hojkar. Rojen je bil 8. novembra 1822 v Škofji Loki, umrl pa 3. julija 1869 v Ložu. Od leta 1858 dalje je bil poštni vodja v Ložu in trgovec s tobakom na debelo. Isto leto se je poročil z Marijo Šumrada iz Kozarišč (Jagrovo).¹

S pogodbo z dne 29./30. aprila 1857 je knez Otto Viktor na mesto vodje gozdnega gospodar-

stva imenoval Sigismunda Ernsta Wernicka, ki je nasledil nekdanjega gozdarja Brunnerja, posestvo pa je upravljaval Ferdinand Hoffmann.² Ta se je v drugi polovici sedemdesetih let kot zasebni sekretar princa Jurija, ki je podedoval Snežnik po Ottu Viktorju, preselil v Hermsdorf pri Dresnu.³

V oktobru 1872 se je na posestvu kot upravitelj posestva zaposlil Čeh Jožef von Obereigner, ki ga je po smrti leta 1903 na delovnem mestu nasledil njegov zet Henrik Etbin Schollmayer. Za snežniško graščino je z današnjega gledanja v preteklost najbolj pomemben zato, ker je vse, kar se je na po-

¹ Janez Kebe, Loška dolina z Babnim Poljem, Družina, Ljubljana 1996, str. 328.

² Heinrich von Schollmayer - Lichtenberg, Snežnik in schönburški vladarji: zgodovina gospostva Snežnik na Kranjskem (prevedel Jože Strerle). Gozdno gospodarstvo Postojna, 1998, str. 25. (dalje Schollmayer Lichtenberg, Snežnik in schönburški vladarji).

³ Schollmayer Lichtenberg, Snežnik in schönburški vladarji, ..., str. 39.

sestvu dogajalo, skrbno zapisal in nam tako pripravi prvovrstne vire za preučevanje snežniške zgodovine. V svojih zapiskih je zabeležil marsikak dogodek, ki bi bil brez njega že davno pozabljen in za vedno izgubljen. Ker so ga nenavadni dogodki zelo zanimali, nam je v njih podal tudi prvo analizo dogajanj.

Henrik Etbin Schollmayer je bil rojen 23. novembra 1860 v Althofnu na Koroškem kmetijskemu strokovnjaku Francu in Korneliji, rojeni Costa, hčerki znanega domoznanca dr. Henrika Coste in sestri še bolj znanega slovenskega politika dr. Etbina Henrika Coste, po katerem je prvorojenec dobil tudi ime.⁴ Šolal se je v Ljubljani, na Češkem in v Tharandtu na Saškem, kjer je obiskoval gozdarsko akademijo. Zaposlen je bil najprej na področju Gmundenske državne gozdne direkcije, nato pa kot vodja parne žage Karla Novaka v Slatini (današnja Romunija). Leta 1883 je opravil državni izpit za samostojno vodenje gozdnega gospodarstva, od 15. marca 1884 dalje pa je bil do upokojitve zaposlen na veleposestvu Snežnik pri knezu Schönburg Waldenburgu, najprej kot višji gozdar in oskrbnik gozdnega revirja Mašun: "Kot 23-letni mladenič sem 15. marca 1885 dopotoval na Snežnik (Schneeberg), 15. aprila leta 1885 sem kot namestnik višjega gozdarja prevzel vodenje revirja Mašun in bil 8. avgusta istega leta imenovan za višjega gozdarja (Oberförster). Na Mašunu sem ostal do 27. oktobra 1902, nakar sem se preselil na Snežnik, kjer sem bil 12. junija imenovan za gozdarskega mojstra. 17. februarja 1903. leta pa sem prevzel vodenje gozdarskega urada in celotnega gospostva Snežnik."⁵

21. julija 1887 se je poročil z Marijo von Ober-eigner, hčerko svojega predstojnika.

Na Mašunu je bil 19. avgusta 1891 pri eksploziji dinamita poškodovan. Nesrečo je sicer preživel, ker je knez Jurij Schönburg Waldenburg organiziral prevoz bolnika v ljubljansko bolnišnico.⁶ Izgubil pa je desno oko in od takrat nosil trak preko njega.

1. januarja 1903 je bil kot gozdni mojster predstavljen na sedež uprave veleposestva na graščini Snežnik, februarja pa je po tastovi smrti postal upravitelj celotne gozdne posesti. 18. marca 1903 mu je umrla še žena in sam je moral skbeti za štiri otroke: Franca, Etbina, Margareto in Heinricha.⁷

Leta 1904 ga je posvojila Viljemina Lichtenberg, starejša grofica iz sosednjega gradu Koča vas, ki ni imela svojih otrok. V adoptivni listini se je Schollmayer obvezal, da bo skrbel za njo do smrti, potem pa bo podedoval njeno posestvo. Prevzel je tudi njen priimek, zato se je od takrat podpisoval Schollmayer Lichtenberg. Čezdajalno pogodbo sta grofica in snežniški upravitelj sklenila leta 1906.⁸ Leta 1909 je Henrik Schollmayer Lichtenberg postal direktor celotnega snežniškega posestva.⁹ Pri gospodarju in med delavci na posestvu je slovel po svoji natančnosti in izredni delavnosti.¹⁰

Leta 1910 je dobil plemiški naslov. Prosil je sicer, da bi smel biti von Hallerstein (Hallerstein je nemško ime gradu Koča vas), vendar mu je bila prošnja zavrnjena. Dovolili so mu naziv von Schollmayer Lichtenberg.¹¹

Henrik Etbin Schollmayer. AS 744, Gr. A. Koča vas, Fasc. 9, Familiaria, osebni dokumenti (foto Dragica Kokalj).

⁴ Stane Granda, Zadnji lastniki gradiča Koča vas in njihov družinski arhiv. Notranjski listi II, Cerknica 1981, str. 278-283.

⁵ Schollmayer Lichtenberg, Snežnik in schönburški vladarji, str. 5.

⁶ AS 778, Gr. A. XVII; Snežnik, knj. 7, Schneeberg und die Dynasten von Schönburg, Geschichte der Herrschaft Schneeberg in Krain. II. Band; str. 40.

⁷ Stane Granda, Zadnji lastniki gradiča Koča vas in njihov družinski arhiv. Notranjski listi II., Cerknica 1981, str. 278-283.

⁸ AS 744, Graščinski arhiv Koča vas, fasc. 2, Dominicalia.

⁹ Več glej Slovenski biografski leksikon, str. 236.

¹⁰ Vinko Sterle, Fant, to pa so čakani in pol! str. 81.

¹¹ Stane Granda, Zadnji lastniki, ..., str. 280.

Aktivno se je udeležil prve svetovne vojne, kjer je bil kot poročnik tudi odlikovan. Politično je bil usmerjen izrazito nemško, bil je član nemške svobodnjaške stranke in pred vojno celo poslanec Nemcev v kranjskem deželnem zboru.¹²

Glede zanimanja in interesov je bil Schollmayer pravzaprav vsestranski, zato je težko omejiti področja njegovega zanimanja. Mikale so ga različne tematike, ne le tiste, s katerimi se je zaradi službenih obveznosti moral ukvarjati. Velikokrat je delal v korist ne le gradu, pač pa tudi širše okolice, ki ga je zato zelo cenila. Zaradi svojih zaslug je bil proglašen za častnega občana v Zagorju ob Pivki, v Trnovem pri Ilirski Bistrici in Ilirski Bistrici ter v Knežaku.

Najpomembnejše bogastvo veleposestva Snežnik so prav gotovo gozdovi in les. Čeprav Schollmayer v svojih zapiskih navaja, da so bili snežniški gozdovi v času, ko je posestvo kupil Otto Viktor Schönburg, v dokaj slabem stanju in močno obremenjeni s servituti, ki so onemogočali načrtno upravljanje, skrb zanje in gospodarno izkoriščanje, so se dela v gozdovih lotili z vso resnostjo in natančnostjo. Treba je bilo odkupiti servitute, izmeriti zemljišča in narisati karte, zato so imeli na Snežniku geometra kar redno zaposlenega. Za začetek pa so morali doseči, da so okoliški prebivalci v gozdovih nehali pasti ovce. Konec osemdesetih let so bili pogoji uresničeni vsaj v taki meri, da so lahko pripravili načrte za delo.¹³

Pred odpravo servitutov je imelo posestvo Snežnik veliko revirjev, v letu 1861: Lož, Dane, Juršič, Zagorje, Bistrice, Podgraje, Klano, kasneje pa še Babno Polje in Koritnice. Po odvezi je princ Jurij preostale gozdove razdelil na tri revirje, Snežnik, Mašun in Klano.¹⁴ Leta 1902 je Jurijev naslednik sin Herman revir Mašun razdelil na dva revirja: Jurjevo dolino in Mašun, 1904 pa še revir Snežnik na Leskovo dolino in Snežnik. Zaradi redne skrbi za gozdove s šolanim osebjem in načrtnega gospodarjenja so letni donosi lesa postajali vedno večji. Uspehi snežniškega gozdarstva so že na prelomu 19. v 20. stoletje vzbudili pozornost strokovne javnosti, zato so bili obiski različnih gozdarskih šol dokaj pogosti, pa tudi želje mladih gozdarjev po opravljanju delovne prakse kot pripravo na svoj poklic je princ Herman pogosto izpolnil.¹⁵

Na Marofu so za rezanje lesa postavili žago.

Kot že njegov predhodnik na delovnem mestu, se je Schollmayer trudil, da bi veleposestvo čim bolj povezal z ostalo državo in omogočil lažje in

predvsem cenejše izkoriščanje njegovih bogastev, v prvi vrsti velikih, do takrat še ne v celoti izkoriščenih količin lesa. Aktivno je sodeloval pri pogovorih o gradnji železniške proge skozi Loško dolino. Tako se je 3. junija 1903 udeležil sestanka v Trgovski zbornici v Ljubljani kot zastopnik posestva Snežnik,¹⁶ ki je bilo kot možni veliki uporabnik zanj zelo zainteresirano. Po dogovorih s sestanka je nato pripravil podatke za izdelavo načrtov za izgradnjo železnice,¹⁷ ki naj bi potekala od priključka na južno železnico pri Rakeku do Prezida na hrvaški strani meje. Terenske razmere za gradnjo železnice so bile ugodne, saj na trasi niso bili predvideni gradbeno posebno zahtevni objekti. Načrt je izdelal ing. Emanuel Rindl z Dunaja februarja 1904. Načrtoval je normalnotirno progo, dolgo 34,427 km, s postajami v Rakeku, Cerknici, Grahovem, Bloški Polici, Starem trgu in Ložu, Poljanah in v Babnem Polju. Železniško ministrstvo je potrdilo načrte in izdalo koncesijo. Med tistimi, ki so pridobili koncesijo za železnico, je bil tudi lastnik veleposestva Snežnik, knez Herman Schönburg Waldenburg, vendar ideje o izgradnji železniške proge zaradi nasprotovanja prebivalcev, ki so se bali za zaslužek od prevoznitstva, niso uresničili.¹⁸

Pri iskanju boljših transportnih povezav s svetom se je Schollmayer, prav tako kot njegov predhodnik na delovnem mestu, Jožef von Obereigner, veliko ukvarjal z gradnjo gozdnih cest na področju Snežnika, saj se je zavedal velikega pomena dostopnosti snežniških gozdnih bogastev. Gradnja cest je sicer zahtevala znatna denarna in materialna sredstva, v gospodarskem smislu pa so precej lažje in temeljiteje vzdrževali in izkoriščali gozd.

Novo zgrajene ceste so poimenovali ali po kraju, kamor je cesta vodila, ali pa z imenom določene osebe iz vrst lastnikov. Mnoge dele teh cest ali pa kar cele ceste je trasiral Schollmayer sam. Za posestvo je bila najpomembnejša Jurjeva cesta, zgrajena med leti 1872 do 1896.¹⁹ Peljala je od ničelnega kamna ob vstopu na graščinsko posest mimo gradu proti Čipi, v Leskovo dolino, proti Klanski polici in višjemu gozdarstvu Gomance.²⁰ Dolga je bila okoli 30 km in je bila najpomembnejša cesta v snežniških gozdovih. Priključila se je na deželno cesto proti Ložu in Rakeku, kjer

¹⁶ Ivan Mohorič, *Zgodovina železnic na Slovenskem*. Slovenska matica, Ljubljana 1968, str. 285: Višji gozdar snežniškega veleposestva je tam napačno naveden kot Henrik Golmajer.

¹⁷ Slovenski biografski leksikon, geslo Schollmayer Henrik.

¹⁸ Ivan Mohorič, *Zgodovina železnic na Slovenskem*. Slovenska matica, Ljubljana 1968, str. 285.

¹⁹ Slovenski krajevni leksikon, I, str. 46.

²⁰ Schollmayer Lichtenberg, *Snežnik in schönburški vladarji*, str. 50.

¹² Isto tam, str. 280.

¹³ Schollmayer Lichtenberg, *Snežnik in schönburški vladarji*, str. 63.

¹⁴ Isto tam, str. 64.

¹⁵ Isto tam, str. 65.

je snežniške gozdove povezala z južno železnico. Za izvoz lesa proti notranjosti države in proti morju je bilo to dejstvo ključnega pomena. Gradnja Jurjeve ceste je v tehničnem in gospodarskem smislu predstavljala vzorčni model za nadaljne načrte in delo.

Zgradili so še več za posestvo pomembnih gozdnih cest in nanje navezali še mrežo stranskih cest.²¹

Kmetje so bili po sprejetju državnega zakona o odkupu servitutnih pravic z nekaterimi odločitvami nezadovoljni in so se čutili prikrajšane. Kraje lesa v gozdu so bile tako na posestvu vsaj v prvih letih po odpravi servitutov skoraj vsakdanja stvar. Ker je bilo samo posestvo veliko, teren pa zelo razgiban, ga je bilo nemogoče nadzorovati le iz ene točke pri gradu. V gozdovih so zaradi tega zgradili gozdne postaje, imenovali pa so jih gozdarske kolonije. Lovska hiša v Grajšovki je spadala še v okvir revirja Snežnik z upravo v pristavi ob gradu, nekatere ostale pa so imele svojo upravo s stalno naseljenim gozdarjem. Sprva so bile to res le majhne hišice z majhnim gospodarskim poslopjem, v katerih so stanovali gozdarji, ki so se "kasarnirali", ker je njihova družina ostala doma v vasi, kasneje pa so tak sistem ukinili in hišice v gozdarskih kolonijah so se povečale in postale hiše ali celo manjša naselja. Najstarejša je bila gozdarska postojanka v Leskovi dolini, na Mašunu pa je iz majhne gozdarske hišice, ki jo je prvi naselil gozdar Anton Satran leta 1874, zrasel pravi lovski dvorec. Za nekatere gozdarske hiše in njihove prizidke je Schollmayer sam izrisal načrte, nato pa, v času svojega službovanja na Snežniku, vodil gradbeno dela.

Henrika Schollmayerja Lichtenberga so zanimali kraški pojavi, zato se je z njimi precej ukvarjal. Večkrat je organiziral izlete, se z družbo povzpел na vrh Snežnika,²² poleg drugih znamenitosti pa si je ogledal že takrat doma²³ in v svetu dobro znano Postojnsko jamo in kobilarno pri Prestranku.²⁴

Opazoval je vreme in vremenske pojave, ter v zvezi s tem pomagal osnovati mrežo vremenskih opazovalnic na posestvu. Leta 1906 je bilo od enajstih opazovalnic vremena na Kranjskem, ki so vremenske podatke pošiljale cesarsko-kraljevemu

uradu za meteorologijo in geodinamiko na Dunaj, kar pet opazovalnic na območju Snežnika. To so bile Leskova dolina, Jurjeva dolina, Mašun, Gomanca in Snežnik²⁵: "Do ureditve teh opazovalnic podatkov je bilo snežniško območje meteorološko še "terra incognita" in takratni vodja Centralnega meteorološkega urada Hofran Hahn se ni mogel načuditi, ko je ugotovil, da je snežniško območje, z eno izjemo, najbolj deževno področje Avstrije."²⁶ V dnevnik je tudi zapisal, da je v noči od 10. na 11. marec 1901 padal na Snežniku umazan dež, ki je še ležeči sneg pobarval rdečerumeno.²⁷

Zelo skrbno si je zapisoval vse, tudi manjše potrese. Poleg ostalih je v svoj dnevnik zapisal tudi potresne sunke, ki so 14., 20. in 22. aprila 1895 porušili Ljubljano.²⁸ Zanimivo je, da na samem gradu noben potres ni napravil kakšne posebne škode.

Spremljal je vse padavine in vsako izredno količino vestno vpisal v dnevnik, saj je močno deževje skoraj vsako jesen povzročalo poplave v Loški dolini. Zapisal je, da je bil ob takih poplavah grad Snežnik za nekaj dni odrezan od sveta: "Dolga leta je bil za vzdrževanje prometa na razpolago le majhen čoln. Ko je ta odšel po pošto v Stari trg, je bil Snežnik praktično odrezan od sveta. Ljudje so si za prevoz pomagali s starimi prašičji koriti."²⁹

Snežnik je imel tudi vodno postajo. Dno potoka Obrh na kozariškem mostu je predstavljalo ničelno točko za merjenje vode: "Ko voda na merilni postaji (pri Snežniku) preseže 240 cm, so praktično vsi mostovi v dolini pod vodo in neprehodni; in to se zgodi vsako leto. Po štirinajstih dneh začne voda običajno upadati in mostovi so ponovno prehodni."³⁰

Opazoval je tudi različne astronomske nebesne pojave: "Za to ozemlje so značilne pozne spomladanske snežne padavine, ki se jih Snežnik po več tednov ne znebi. Tako je bilo na primer marca 1895. V takšnih časih se vam zdi, da ste kljub južni geografski širini prestavljeni nekam visoko na sever in opazujete značilnosti visokega severa, kot na primer sosonce (op.p.: svetla lisa levo ali desno od sonca, ki nastane zaradi lomljenja žarkov v

²¹ Več glej Alenka Kačičnik Gabrič, Henrik Elbin Schollmayer Lichtenberg, upravnik posestva Snežnik, Zgodovina za vse, leto VI, 1999, str. 5-12.

²² Schollmayer Lichtenberg, Snežnik in schönburški vladarji, str. 82.

²³ Herman von Schönburg Waldenburg v svojih spominih navaja, da je imel služabnik Jakob v kleti v stekleni posodi človeško ribico, ki jo je lahko videl, kadar ga je kot otrok tam obiskal.

²⁴ AS 778, Gr. A. XVII, Snežnik, knj. 7, Schneeberg und die Dynasten von Schönburg. Geschichte der Herrschaft Schneeberg in Krain. II. Band, str. 51.

²⁵ Jahrbücher der k.k. Zentral - Anstalt für Meteorologie und Geodynamik. Officielle Publikation. 1906, Neue Folge XLIII. Band, Der ganzliche Reihe LI. Band, Wien 1908, Alphabetische Verzeichnis der Beobachtung - Stationen, str. XXIII.

²⁶ Schollmayer Lichtenberg, Snežnik in schönburški vladarji, str. 9.

²⁷ Isto tam, str. 83.

²⁸ AS 778, Gr. A. XVII, Snežnik, knj. 7, Schneeberg und die Dynasten von Schönburg. Geschichte der Herrschaft Schneeberg im Krain. II. Band, str. 44.

²⁹ Schollmayer Lichtenberg, Snežnik in schönburški vladarji, str. 9.

³⁰ Isto tam, str. 8.

kristalnem ledu v ozračju), ki sem ga opazil 31. 1. 1904."³¹

Bogatih spoznanj, ki jih je nabiral na snežniškem posestvu, ni ohranil le zase. Objavil je kar nekaj člankov z zelo pestro tematiko.³²

Dejavno se je udeleževal pri šolanju in vzgoji mladih. Bil je krajevni šolski nadzornik v Starem trgu in Iga vasi in član kuratorija Obrtne šole v Cerknici. Posebej ga je zanimalo šolanje mladih gozdarjev. Na Snežniku je šest let delovala gozdarska šola, prva svoje vrste na slovenskem ozemlju. Ko je leta 1871 zaključila šolanje prva generacija dveletne gozdarske šole, so njeni slušatelji opravljali javni preizkus znanja. V komisijo, ki sta jo sestavljala član deželnega zbora in član kmetijske družbe, je bil kot predstavnik druge imenovan prav Schollmayer.³³ Vendar je bil kasneje le en od učencev te šole zaposlen na graščini Snežnik.³⁴ Pri opravljanju delovne prakse so jim bili na voljo deli velikih snežniških gozdov, pa tudi strokovna pomoč strejših kolegov na licu mesta.

Zapisoval je tudi dogodke, ki so se dotikali lova na Snežniku. Divjadi skoraj popolnoma opustošeni snežniški gozdovi so pomenili poseben izziv lastnikom, da so z začasno oboro poskrbeli za ponovno naselitev jelenov in si omogočili lov kot svojo visoko cenjeno zabavo. Redno so pobijali volkove, medvede pa so ščitili. V prvem desetletju dvajsetega stoletja so poizkusili naseliti še gamse v višje ležeča področja posestva, vendar se le ti niso prilagodili snežniškemu okolju. Prav tako so izginili fazani in kunice, ki so jih tudi poizkusili naseliti.³⁵ Marsikak prijatelj in sorodnik je bil kot lovec povabljen na Snežnik, gostom pa je bilo včasih všeč le opazovanje divjadi. Posebej radi so opazovali in poslušali divje peteline pri parjenju ali jelene pri roku.

Čeprav je Schollmayer živel v slovenskem okolju in bil po narodnosti pravzaprav Slovenec, je vse strokovne članke pisal v nemščini, tudi zato, ker je bil po političnem prepričanju orientiran izrazito nemško. Zaradi slovenskega porekla, narave svojega dela, kontaktiranja s svojimi podrejenimi na delovnem mestu in tesnih stikov z okolico pa je dobro obvladal tudi slovenščino: "Moje 35-letno službovanje me je privedlo v stik z vsemi plastmi

ljudstva, katerega jezik sem obvladal že od otroštva."³⁶ Tako zahtevo je verjetno postavil tudi sam delodajalec, ko ga je sprejemal v službo. Mlajši gospodar Herman Schönbürg Waldenburg se je namreč tudi sam načrtno naučil govoriti slovensko, da je lažje sodeloval z domačini v okolici Snežnika.³⁷

Ker je bil Schollmayer izredno dojemljiv za različne izboljšave pri delu, je že leta 1905 dosegel, da so na graščini začeli napeljevati telefon za lažjo komunikacijo z nekaterimi oddaljenimi gozdarskimi kolonijami. Okolica je bila v začetku do te novosti precej skeptična: "Toda vsaka novost zelo težko prodre, zato smo najprej namestili majhen, primitiven hišni telefon, ...".³⁸ Tega so že marca naslednje leto nadomestili s klasičnim v pisarni gozdarskega urada in ga povezali z uradno pisarno posestva v gradu. Telefonsko mrežo so hitro širili, v šestih letih je je imelo posestvo Snežnik približno 100 km.

Posebno nagnjenje je višji gozdar snežniškega veleposestva Schollmayer gojil do zgodovine. Leta 1923, že upokojen, je v Koči vasi sestavil obsežno razpravo o zgodovini gradu Snežnik. Zanj je uporabil svoje zapiske, ki jih je naredil že v času službovanja na gradu, vso do takrat znano literaturo ter originalne listine, urbarje in akte iz grajskega arhiva,³⁹ pa tudi nekaterih drugih arhivov. V svojih zapisih je navedel, da je podatke o prihodu Wilhelma von Lambergia iz spodnje Avstrije našel v neki listini, ki jo je hranil deželni muzej v Ljubljani.⁴⁰ V uvodu rokopisa Snežnik in schönburški vladarji - Zgodovina gospostva Snežnik je naštel literaturo, na katero se je med pisanjem oprl, to je Dimitzovo Zgodovino Kranjske od starih časov do leta 1813, Valvasorjevo Topographio Ducatus Carniolae Modernae in Slavo vojvodine Kranjske.

Posvečal se je nastanku gradu in njegovi arhitekturi. Da je prišel do nekaterih spoznanj, je moral preštudirati veliko literature, marsikaj pa se je odkrilo samo, ko so pri obnovi gradu odkopavali, podirali in obnavljali dozidave in prezidave. Sicer so glavna obnovitvena dela opravili že pred Schollmayerjevim prihodom na graščino, v letih 1860 - 64, spomin nanje pa je bil med delavci in vodji del prav gotovo še dovolj živ, da je dober opazovalec in poslušalec s precejšnjim dodatnim znanjem in zanimanjem, kar je Schollmayer prav

³¹ Isto tam, str. 8.

³² Glej Slovenski biografski leksikon, geslo Schollmayer Henrik.

³³ Vladimir Vilman, Aleksandra Serše, Prva slovenska gozdarska šola na Snežniku, Postojna, 1989, str. 15.

³⁴ AS, Gradivo graščine Snežnik v urejanju, imenovano Gozdni urad Snežnik, šk. 74, št. 2117, Personalne mape delavcev, zaposlenih na posestvu Snežnik, izpolnjevanje pogojev za upokojitve, razni odloki za upokojitve delavcev do 1947, delovna pogodba s Hermanon Schönbürg Waldenburgom, 1915.

³⁵ Schollmayer Lichtenberg, Snežnik in schönburški vladarji, str. 68.

³⁶ Isto tam, str. 5.

³⁷ Vinko Sterle, Fant, to pa so čekani in pol!, str. 25 in isto tam, str. 80.

³⁸ Schollmayer Lichtenberg, Snežnik in schönburški vladarji, str. 39.

³⁹ Božo Otorepec, Grad Snežnik in Snežniški v srednjem veku. Notranjski listi III, Cerknica 1986, str. 28.

⁴⁰ Schollmayer Lichtenberg, Snežnik in schönburški vladarji, str. 19.

gotovo bil, lahko sklepal o gradnjah in stanju gradu. V času njegovega bivanja na graščini pa so tako najprej podprli zunanji grajski most, ker pa to ni bilo dovolj, so ga morali leta 1904 podreti, do maja 1905 pa so na njegovem mestu zgradili novega. Ko so odstranili stari most, so v zidu še videli kamnite tečaje nekdanjega dviznega mostu.

Na novo so prekrili grajski stolp in obnovili zobčasti nadzidek na terasi. Leta 1906 so obnovili nosilnost gledališke sobe v gradu, 1908 pa izpopolnili in obnovili črpalko za črpanje vode iz zajetja. Obnavljali so tudi notranjost gradu, v glavnem pa so ves čas zaposlovali domače mojstre, za izvedbo del pa uporabljali večinoma materiale, ki so bili v teh krajih v navadi. Dela pri obnovi so z nezmanjšanim tempom potekala vse do začetka prve svetovne vojne.⁴¹

V okolici gradu je princ Jurij želel urediti angleški park, vendar so si okoliški kmetje pridobili pravico do paše živine skoraj do gradu. Vse te pravice in zemljišča blizu gradu, ki so bila v lasti kmetov, je moral graščinski gospodar počasi in strpno odkupovati. Takoj, ko je bil košček zemljišča ob gradu grajski, so ga zasadili z okrasnim grmičevjem in drevjem, ali pa pogozdili. Tako je Schollmayer sam navedel, da: "... sem v maju 1884 vzdolž poti (op.p.: proti vasi Šmarata) lastnoročno posadil hrastov log in hrastov drevored."⁴²

V podkrepitev svojih trditev o žalostnem stanju gradu, parka in posestva v času, ko so ga kupili Schönburgi, se je Schollmayer skliceval npr. na slike, ki jih je videl: "Slika nekega poklicnega fotografa iz leta 1885 kaže sledi propada objektov, ki že dolgo niso služili namenom. Tudi v gradu Hermsdorf pri Dresdnu visi akvarel, ki dobro prikazuje stanje."⁴³

Schollmayerjevo zanimanje je vzbudila tudi etnologija. V svojih zapisih je opisoval krošnjarje in krošnjarjenje kot etnološki in ekonomski pojav.

Na novem službenem mestu se je srečal s snegom bogatimi zimami, za premagovanje navadno nad meter debele snežne odeje pa so si prebivalci pomagali s posebnimi "napravami", s krpljami in smučmi. Veliko se je ukvarjal s preučevanjem smučí in njihovega nastanka, posebej pa ga je zanimala njihova uporabnost v vsakdanjem življenju. Zaradi tega še danes velja za enega od pionirjev modernega smučanja na Slovenskem. Svoje misli in izsledke je objavil leta 1893 v knjižici "Auf Schneeschuhen, ein Handbuch für Forstleute, Jäger und Touristen" (Na krpljah, priročnik za gozdarje, lovce in turiste), izdani v Celovcu. V svojem dnevniku je zapisal, da je smučí uporabljal tudi sam, v zimi 1891/92 pa je vpeljal smučke kot

pomoč pri delu tudi med gozdarsko in lovsko osebjem na Snežniku.⁴⁴

Iz Schollmayerjevih dnevniških zapiskov je videti, da so bili Schönburgi do svojih zaposlenih zelo pozorni. Vodilne uslužbenke so celo vključevali v svoje družabno življenje na gradu, kadar so bivali v njem. Dokler je Schollmayer s svojo družino še bival na Mašunu, so bili knežji obiski na njihovem domu skoraj vsakodnevna stvar. Vabili so jih na zabave, gledališke predstave in druge prireditve ter: "... vsaka nesreča, ki je doletela posameznika, je našla odmev v knežji družini."⁴⁵ Največje slavje na Snežniku so pripravili vsako leto 1. avgusta, ko je princ Jurij praznoval rojstni dan. Zaposleni na Snežniku so imeli navadno dela prost dan, starotrški gasilci pa so pripravili ognjemet, za katerega pa je Schollmayer zapisal: "Zvečer baklada starotrških gasilcev in ognjemet, ki se vedno ponesreči, ker se naenkrat vžge ves material, ki potem leti na vse strani in med publiko."⁴⁶ Očitno pa je, da nikoli ni prišlo do nesreče, ki bi komu prizadela telesne poškodbe, ker bi to tako vesten zapisovalec, kot je bil Schollmayer, prav gotovo zapisal.

Iz dnevniških zapiskov je videti, da se je Schollmayer ukvarjal tudi z medicino. Strokovne medicinske izobrazbe sicer ni imel, 24. avgusta 1890 pa mu je pricesa Luisa, žena princa Jurija, podarila homeopatsko lekarno.⁴⁷ Verjeto je bila to priročna lekarna za prvo pomoč obolelim, strokovno pa je prebivalce zdravil krajevni zdravnik.⁴⁸

Henrika Schollmayerja Lichtenberga je 31. maja 1918 v Dresdnu na službenem obisku pri knežji družini zadela kap, po kateri je delno ohromel in se 1. maja 1919 upokojil. Po upokojitvi se je preselil v gradič Koča vas. Še vedno je opravljal nekatera dela za veleposestvom, saj je bil snežniški arhiv prepeljan v Kočo vas, kjer ga je urejal s pomočjo hčerke Margarete.

V Koči vasi je našel tudi dovolj prostora za arhiv družine Costa, ki ga je mati Kornelija Costa okoli leta 1910 izročila svojemu najstarejšemu sinu.⁴⁹

V Koči vasi je 21. januarja 1930 tudi umrl, zapustil pa nam je pomembnejše zapise o življenju in dogajanjih na Snežniškem v njegovem času. V liberalnem časopisu Jutro ga je ob smrti pisec

⁴¹ Isto tam, str. 34.

⁴² Isto tam, str. 36.

⁴³ Isto tam, str. 39.

⁴⁴ AS_778, Gr. A. XVII, Graščina Snežnik, knj. 7, Schneeberg und Dynasten ..., str. 20.

⁴⁵ Schollmayer Lichtenberg, Snežnik in schönburški vladarji, str. 75.

⁴⁶ Isto tam, str. 77.

⁴⁷ Schollmayer Lichtenberg, Snežnik in schönburški vladarji, str. 77.

⁴⁸ Janez Kebe, Loška dolina z Babnim Poljem, Družina, Ljubljana, 1996, str. 491.

⁴⁹ Stane Granda, Zadnji lastniki gradiča Koča vas in njihov družinski arhiv, str. 280.

nekrologa dr. Jože Rus imenoval "Valvasor Loža".⁵⁰

Tudi če je veleposestvo Snežnik že prej imelo podobno sposobnega upravnika, kot je bil Schollmayer, se ta ni tako globoko zasidral v zavesti sodobnikov in zlasti kasnejših rodov. Od od Schollmayerja ga je ločevalo vsaj to, da ni bil tako vsestranski, zlasti pa ne tako vesten kronist, ki bi vsakdanja opravila ali pa nenavadne dogodivščine redno beležil in ustvarjal dragoceno gradivo sebi in nam v veselje.

Kočevska grofica Greta Schollmayer Lichtenberg s svojim očetom Henrikom leta 1916. Bila je prostovoljka v 1. svetovni vojni pri Rdečem križu. Janz Kebe, Loška dolina z Babnim Poljem, Ljubljana, Družina 1996, str. 29.

VIRI IN LITERATURA

- AS_778, Gr. A. XVII, Snežnik, knj. 7, Schneeberg und die Dynasten von Schönburg, Geschichte der Herrschaft Schneeberg in Krain, II. Band
- AS_744, Graščinski arhiv Koča vas, fasc. 2, Dominicalia
- AS, Gradivo graščine Snežnik v urejanju, imenovano Gozdni urad Snežnik
- Janez Kebe, Loška dolina z Babnim Poljem, Družina, Ljubljana 1996
- Heinrich von Schollmayer - Lichtenberg, Snežnik in schönburški vladarji: zgodovina gospostva Snežnik na Kranjskem (prevedel Jože Sterle), Gozdno gospodarstvo Postojna, 1998
- Stane Granda, Zadnji lastniki gradiča Koča vas in njihov družinski arhiv, Notranjski listi II, Cerknica 1981, str. 278-283
- Slovenski biografski leksikon, str. 236
- Slovenski krajevni leksikon
- Vinko Sterle, Fant, to pa so čakani in pol! Sežana, Žbrinca 1994
- Ivan Mohorič, zgodovina železnic na Slovenskem, Slovenska matica, Ljubljana 1968
- Alenka Kačičnik Gabrič, Henrik Schollmayer Lichtenberg, upravnik posestva Snežnik, zgodovina za vse, leto VI, 1999, str. 5-12
- Jahrbücher den k. k. Zentral - Anstalt für Meteorologie und Geodynamik. Officielle Publikation. 1906, Neue Folge XLIII. Band, Der ganze Reihe LI. Band, Wien 1908, Alphabetische Verzeichnis der Beobachtung - Stationen, str. XV-XXIII
- Vladimir Vilman, Aleksandra Serše, Prva slovenska šola na Snežniku, Postojna, 1989
- Božo Otorepec, Grad Snežnik in Snežniški v srednjem veku, Notranjski listi III, Cerknica 1986, str. 28

ZUSAMMENFASSUNG

Heinrich Etbin Schollmayer - Lichtenberg

Heinrich Etbin Schollmayer-Lichtenberg wurde am 23. November 1860 in Althofen in Kärnten geboren. Seine Mutter Kornelija Costa war Tochter bzw. Schwester der bekannten slowenischen Politiker Dr. Henrik Costa und Dr. Etbin Henrik Costa. Sein Vater war der Wirtschaftsexperte Franz Schollmayer. Der Sohn schlug den Berufsweg

⁵⁰ Isto tam, str. 280.

seines Vaters ein und bildete sich in Ljubljana, in Böhmen und Sachsen aus. Am 15. März 1884 nahm er seine Diensttätigkeit auf der Herrschaft Schneeberg (Snežnik) auf, dem Besitz des sächsischen Fürsten Georg Schönburg-Waldenburg. Als Fürst Georg im Jahre 1900 starb, trat sein ältester Sohn Hermann den als Fideikommiß eingerichteten Besitz an, wobei er alle Bediensteten mit übernahm.

Heinrich Schollmayer war zunächst Oberförster und Verwalter des Reviere Mašun, nach dem Tode seines Vorgesetzten und Schwiegervaters übernahm er im Jahre 1903 die Leitung der ganzen Herrschaft. Im darauffolgenden Jahr wurde er adoptiert von der Gräfin der Nachbarherrschaft, Wilhelmine Lichtenberg. In der Adoptionsurkunde mußte sich Schollmayer dazu verpflichten, bis zu ihrem Tode für sie zu sorgen. Nach ihrem Tode sollte er den Besitz und das Schloßchen erben, ihren Namen übernahm er jedoch sofort und schrieb sich fortan Schollmayer-Lichtenberg. Im Jahre 1910 erhielt er dazu noch den Adelstitel.

Schollmayer war ein vielseitig interessierter Mensch. Außer für seinen Dienst interessierte er sich für viele Bereiche, die mit seiner Diensttätigkeit nicht unmittelbar verbunden waren. Er wirkte zugunsten des Schlosses, aber auch des weiteren Umkreises, deswegen war er trotz seiner deutschen Gesinnung unter den Menschen sehr geschätzt. Davon zeugt auch eine Anzahl von Urkunden über die Verleihung der Ehrenbürgerschaft durch die Gemeinden im Schneeberger Gebiet.

Alle Ereignisse auf dem Schloß und in seiner Umgebung notierte er sorgfältig. Es interessierte ihn alles, was in seiner Umgebung vor sich ging. Er beschrieb auch seine Arbeit auf der Herrschaft. Dank seiner Notizen sind uns einige Ereignisse überliefert, die sonst längst vergessen wären. Ausführlich beschrieb er Reparaturarbeiten auf Schloß, verschiedene Erweiterungen und Umbauten von Schloß, Wirtschaftsgebäuden, Waldhütten, ferner die Forstwirtschaft, den Ausbau des Waldstraßennetzes auf der Herrschaft, den Versuch, einen abzweigenden Schienenstrang durch das Lož-Tal (Laasertal) zu verlegen, die Neuansiedlung von Hirschen in den Schneeberger Wäldern, den gescheiterten Versuch einer Ansiedlung von Gämsen, Fasanen und Mardern, die Fischerei, die Einführung von Schneeschuhen als Arbeitsbehelf und zur Vergnügung, Karstphänomene und verschiedene Wettererscheinungen, aber auch das gesellige Leben der Schloßherren, an welchem auch die führenden Bediensteten des Schlosses teilnahmen.

Einen bevorzugten Platz unter seinen Steckepferden nahm die Geschichte ein. Diesem Interesse konnte er sich auch nach 1918 widmen, als er in Dresden nach einem Herzschlag an den Rollstuhl gefesselt war. Im Jahre 1919 ließ er sich deswegen pensionieren und zog sich auf sein Schloßchen in Koča vas (Hallerstein) zurück, wo er mit Hilfe seiner Tochter Margarethe das Schneeberger Archiv für Hermann Schönburg-Waldenburg ordnete.

Er starb am 21. Januar 1930 in Koča vas.